

De versnippering van het rode vaderland^(°)

KORTE STAND VAN HET WETENSCHAPPELIJK ONDERZOEK EN CONTEXT

De relaties tussen sociale bewegingen enerzijds, Vlaamse en Waalse beweging anderzijds, zijn altijd complex geweest. Zowel bij het socialisme als bij de christen-democratie ging het om bewegingen die nationaal-Belgisch waren georganiseerd. In welke mate werden zij bijgevolg door de Vlaamse of de Waalse kwestie beroerd? Wezen ze de daarrond ontstane bewegingen af, stonden ze er onverschillig tegenover of traden ze tot die bewegingen toe? Zijn daarin fases te onderscheiden? En als ze participeerden, hoe werd dat dan ideologisch of strategisch verwoord? Gebeurde dat om principiële of om eerder opportunistische redenen, eerder defensief of als voorhoede? Welk effect had dat op de eenheid en tot welke interne conflicten leidde dat? Welke botsende identificaties deden zich dan gelden?

De meest polarisende en polemische stellingname kwam in 1961 van Lode Wils. Voor de periode tot 1914 stelde hij een Vlaamsgezinde christen-democratie tegenover een 'onvlaams' socialisme.¹ Later onderzoek wees op het onhoudbare van beide stellingen², die nochtans een taai leven zouden blijven leiden.

Wat het Vlaamse socialisme betreft en zijn houding ten opzichte van de Vlaamse kwestie en de Vlaamse beweging, kan men verschillende grote fases onderscheiden: een pre-organisatorisch socialisme rond 1860 met brugfiguren als Emiel Moyson, de betekenis van de Eerste Internationale (1864-1872) en een Groot-Nederlandse gedachte, de wording van de Belgische Werkliedenpartij (BWP) in 1885 waarbij het nationale kader domineerde. Daarbinnen zouden de socialisten langs reformistische weg hun integratie in het burgerlijk-kapitalistische systeem

(°) M. Van Ginderachter, *Het rode vaderland. De vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgische socialisme voor WO I*, Tielt-Gent, Lannoo-Amsab-ISG, 2005, 493 pp., ill., ISBN 90 209 6297 3.

1. L. Wils, Bijdrage tot de geschiedenis van de Antwerpse arbeidersbeweging 1850-1872, in: *De Gids op Maatschappelijk Gebied*, jg. 52, 1961, nr. 2, pp. 137-149; daarna uitgangspunt van vele publicaties.

2. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*, Kortrijk-Heule, 1982; H. Van Velthoven, Onenigheid in de Belgische Werkliedenpartij: de Vlaamse kwestie wordt een vrije kwestie, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, jg. 5, 1974, nr. 1-2, pp. 123-165.

bevechten, met name via het verwerven van gelijk stemrecht voor mannen (1893 algemeen meervoudig; 1919-1921 algemeen enkelvoudig), leerplicht (1914) en syndicale vrijheid.

De electorale macht van de partij steunde voornamelijk op haar aanhang bij het Waalse industrieproletariaat. Dat weerspiegelde zich ook in het aantal gekozenen voor de Kamer. In 1894 (eerste verkiezingen met algemeen meervoudig stemrecht, bij een stelsel van absolute meerderheid): 27 zetels in Wallonië, géén in het kiesarrondissement Brussel, géén van de 72 zetels in Vlaanderen. In 1900 (AMS en stelsel van evenredige vertegenwoordiging): 23 in Wallonië, 5 in Brussel, 3 in Vlaanderen (Gent, Antwerpen en Leuven). Een onderlinge verhouding die tot aan de Eerste Wereldoorlog zou behouden blijven: respectievelijk 27, 6 en 6 zetels in 1912 (met een totaal van 186 in plaats van 152 te begeven zetels). Het Vlaamse socialisme was dus vertegenwoordigd door een mini-delegatie en voor de groei naar een eventuele alternatieve regeringsmacht in België (homogeen katholieke regeringen 1884-1914) afhankelijk van de Waalse partijgenoten.

Welke aandacht wenste de partij, en a fortiori het Vlaamse socialisme, daarbij aan de Vlaamse kwestie en aan de Vlaamse beweging te besteden? Vooreerst dient beklemtoond dat ze, door haar strijd voor de democratisering van het kiesrecht, tweemaal de Vlaamse beweging over een dood punt heen zou helpen, op een moment dat het flamingantisme zijn politieke limieten leek te bereiken. Voor haar rechtstreekse bijdrage beperk ik me tot een aantal vaststellingen. Wat opvalt, is dat er naast een katholieke invulling ('Vlaams en katholiek zijn één') en een liberale invulling ('kluwaert en geus'), geen eigen socialistische interpretatie kwam. De taalstrijd als aspect van de klassenstrijd, als een wapen tegen de franskiljonse bourgeoisie in Vlaanderen, werd niet geactiveerd, hoewel men zich daarvan scherp bewust moet zijn geweest en dat af en toe ook doorklonk. Het Vlaamse socialisme was op zoek naar bondgenoten in de strijd voor zijn hoofddoel: de verovering van het algemeen stemrecht als onderdeel van een parlementaire meerderheidsstrategie. Van daaruit maakte het systematisch het onderscheid tussen het rechtvaardigen van de Vlaamse eisen en de taaléénzijdigheid van het flamingantisme dat geen oog had voor de materiële ellende en vooral in globo geen democratische compagnon de route bleek te zijn. De Vlaamse kwestie werd als een ondergeschikt probleem ervaren, waardoor zij de culturele strijd aan andere groepen overlieten.

Enmaal in het parlementaire systeem opgenomen, moest vanaf 1894 echter wel tegenover concrete taalwetsvoorstellen, een standpunt worden ingenomen. Een onderzoek leidde tot de vaststelling van een andersoortige evolutie in de Antwerpse en in de Gentse federatie.³ De Antwerpse werd duidelijk flamingant en

3. H. Van Velthoven, *Een onderzoek naar de standpunten in de Belgische Werkliedenpartij ten opzichte van Vlaamse kwestie en Vlaamse beweging (1894-1914)*, VU Brussel, vakgroep Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1969.

integreerde nu ook ideologisch de Vlaamse strijd; de Gentse schipperde meer en had vooral een slechte reputatie vanwege het scheldproza van Ferdinand Hardyns in *Vooruit*. Een aantal indicatoren kunnen dat helpen verklaren: de plaatselijke politieke context, de potentialiteit van electorale bondgenootschappen, de socio-professionele samenstelling van het electoraat, de betekenis van leidersfiguren, de al dan niet interne verdeeldheid, de impact van intellectuelen, de invloed van generatiewisselingen...⁴

Het belette niet dat de '*padre padrone*' van het Gentse socialisme, Edward Anseele, in het parlement heel principieel de Vlaamse taaleisen zou steunen. Als nationale kandidaat (zoals Louis Bertrand en Emile Vandervelde) en als enige Vlaamse socialist was hij reeds in 1894 op een Luikse lijst verkozen, zij het dat *Vooruit* in het verlengde een lening van 10 000 frank zonder interest aan de Luikse coöperatie toestond. Vanaf 1900 volgde de kleine Vlaamse socialistische afvaardiging dat Vlaamsgezinde spoor en zij vormde in het parlement de meest homogene Vlaamsgezinde fractie.

Edward Anseele (1856-1938).
[ADVN, BE ADVN AC460 – Fonds
Cyriel Verschaeve, VFAL2085]

Aanvankelijk leidde dat tot geen problemen met de Waalse socialisten die quasi in groep de gelijkheidswet van 1898 goedkeurden. Maar vanaf 1907 verhardden de posities rond twee cruciale vragen. Primo, mocht in Wallonië aan Waalse intellectuelen zoals mijnningenieurs de kennis van het Nederlands worden opgelegd, geconfronteerd als ze werden met tienduizenden daarheen gemigreerde Vlaamse proletariërs? Anders gezegd, werd al dan niet gekozen voor taalwederkerigheid en dus een stap gezet naar tweetaligheid in België, zoals het Vlaamse socialisme wenste. Secundo, wilde het Waalse socialisme in Vlaanderen een taalemanciperende Vlaamse beweging waaronder het Vlaamse socialisme steunen, of koos het de zijde van de franskiljonse *classe dirigeante* en gaf het de voorkeur aan francofone solidariteit? Binnen de BWP bleek een compromis daarover niet mogelijk, zodat de Vlaamse kwestie vanaf 1909 een vrije kwestie werd. In het parlement kwam het nu tot bitsige confrontaties tussen partijgenoten, waarbij Anseele zich op een bepaald moment onomwonden flamingant noemde.

Tegelijkertijd markeerde het een wending, het nu aan beide kanten van de taalgrens openlijk contesteren van de '*âme belge*' en de erkenning van het bestaan van twee 'nationaliteiten' in België. Daarmee groeide het Vlaamse probleem uit tot een communautaire kwestie, tot een cultureel-etnische botsing, waarbij het wallin-

4. J. Craeybeckx, *Arbeidersbeweging en Vlaamsgezindheid voor de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, 1978, pp. 25-26.

gantisch socialisme nog zowel de Belgische kaart (het verdedigen van de Franstalige belangen in Brussel en in Vlaanderen) als de wallingantische kaart (geen tweetaligheid in Wallonië, geen kennis van het Nederlands voor Walen in België) trok en waarbij de *'âme wallonne'* als een nationalistisch equivalent voor de Vlaamse 'volksaard' diende. Aan identificaties was er nu geen gebrek meer, evenmin als aan contextueel wisselende identificaties: een belgicistische, een Belgische, een Vlaamse, een Waalse...

Het is dan ook nogal merkwaardig een boek te zien verschijnen onder de titel *Het rode vaderland. De vergeten geschiedenis van de communautaire spanningen in het Belgische socialisme voor WO I*. Het gaat alleszins niet om een vergeten geschiedenis, terwijl de auteur qua nationale machtsconfrontatie aan het voorgaande maar weinig toe te voegen heeft, zodat het onderzoek vanuit het perspectief van de federaties grotendeels oningevuld blijft. In feite gaf de oorspronkelijke titel van deze doctoraalscriptie waarop het boek gebaseerd is: *Vaderland in de Belgische Werkliedenpartij (1885-1914). Sociaal-democratie en nationale identiteit from below. Een casusstudie van Gent, Brussel en de Borinage*, verdedigd aan de Gentse universiteit in 2005, veel beter de ambities en de inbreng van de auteur weer. Met deze restrictie dat de volledige *from below*-benadering (de vraag naar de houding van de achterban) tot een volgend boek werd uitgesteld.

DE INBRENG VAN DE AUTEUR

Wat Van Ginderachter in essentie analyseert, is de vraag 'met welk vaderland' de socialisten zich identificeerden en hoe de verschillende invullingen daarvan tot de botsing in 1907 zouden bijdragen. Zoals geweten was de BWP een sterk gedecentraliseerde partij met veel macht voor de plaatselijke federaties. De auteur onderzoekt drie ervan, die dan qua vaderland-opvatting met elkaar worden vergeleken. De keuze voor de Gentse (de belangrijkste Vlaamse) en de Brusselse federatie lag voor de hand, de Boreinse minder. Deze laatste werd gekozen in functie van het reeds door Jean Puissant (1982) verrichte onderzoek. Dat is begrijpelijk, maar tegelijkertijd wat jammer. Men mag er immers van uitgaan dat in de Waalse federaties van Luik (waar Anseele tot 1900 was verkozen en waar de Vlaamse eisen tot 1914 op steun van mede-volksvertegenwoordiger Celestin Demblon mochten rekenen) en van Charleroi (waar Jules Destrée toonaangevend werd en een bocht maakte) meer evolutie en meer discussie zou zitten dan in de federatie van de Boreins, die zich vanaf het begin anti-Vlaams opstelde en die ook qua industriële ontwikkeling en organisatievorm wat atypisch was.

Vooreerst heeft de auteur dit qua internationale theorievorming goed onderbouwd, om zich dan voornamelijk via een systematische analyse (1885-1914) van de respectieve partijbladen – *Vooruit*, *Le Peuple* en (vooral) *L'Avenir du Borinage* – een beeld te vormen. Dat leidt tot een chronologisch relaas in zes hoofdstukken: *Het*

rode vaderland; Een jonge partij in 'het luilekkerland der papen' (1885-1889); Leve het algemeen stemrecht! (1890-1894); De verovering van het vaderland (1895-1902); In het teken van de drie achten (1903-1908); De rassenstrijd barst los! (1909-1914), waarna nog een korte epiloog volgt over de Eerste Wereldoorlog en een sterk algemeen besluit. De hoofdstukken volgen dezelfde opbouw: een contextuele situering, dan de discussies over het vaderland binnen de Internationale en de weerslag daarvan op België (*Het vaderland in de vaart der volkeren*), vervolgens de etnische identificaties in de drie onderzochte federaties (*Het vaderland binnen België*), telkens afgerond met een conclusie. Daarbij wordt de term 'etnie' louter gebruikt in de zin van een 'verbeelde gemeenschap' (p. 21).

De invalshoek van met welk vaderland de socialistische federaties zich vereenzelvigden, ging vooral terug op een artikel van Guy Vanschoenbeek uit 1997. Deze onderscheidde bij de basis een 'organisatiepatriottisme' (de verbondenheid met de opgebouwde zuilnetwerken, '*une petite patrie socialiste*', 'Moeder Vooruit'... bij gebrek aan een echt Belgisch vaderland), maar stelde verder dat de BWP geen evolutie '*du rouge au tricolore*' had gekend. Van in den beginne was zij Belgisch geweest.⁵ Van Ginderachter putte daaruit een aantal parameters, maar stelde vanuit zijn bronnenonderzoek vast dat het beeld alsof de BWP'ers 'Belgisch dachten en voelden' onjuist was. Het gaat bijgevolg om een sterk vernieuwende invalshoek, die een tot nu onbekende dimensie blootlegt, vaak goed geargumenteed en met citaten toegelicht. Het levert ook verrassende resultaten op, die bij nader toezien het bestaande en geschetste interpretatiekader op een coherente manier verder onderbouwen.

De discussie binnen de internationale arbeidersbeweging ging over de vraag of de socialisten wel een vaderland hadden: tegenover de kosmopolitische visie van 'vaderlandsloze gezellen' stond de 'vaderlandse' visie als voorwaarde tot internationalisme. Mocht in dat laatste geval het vaderland dan worden verdedigd en in welke omstandigheden? Dat leidde tot de opvatting van een gerechtvaardigde 'defensieve' oorlog en de notie van de 'gewapende natie'. Daarbij stelde zich ook de vraag naar hoe met etnische minderheden moest worden omgegaan. Betekenden die een afbreuk aan het verlichtingsideaal van een wereld die naar steeds minder grenzen evolueerde en waren ze te reduceren tot louter machinaties van een nationale bourgeoisie die de arbeiders van de sociale strijd wilden afleiden, of helde men rond 1900 over naar de concepten van het austromarxisme waaraan Camille Huysmans het begrip 'culturele autonomie' zou ontlenen? Het zou Jean Jaurès zijn die het internationalisme met de gehechtheid aan het vaderland verzoende, waarbij het onderscheid werd gemaakt tussen de goede socialistische vaderlandsliefde als bewerker van de wereldvrede enerzijds, de verwerpelijke

5. G. Vanschoenbeek, *Socialisten: gezellen zonder vaderland? De Belgische Werkliedenpartij en haar verhouding tot het 'vaderland België', 1885-1940*, in: *Bijdragen tot de Eigentijdse Geschiedenis*, jg. 2, 1997, nr. 3, pp. 237-255.

burgerlijk-kapitalistische variant anderzijds. Dat liep parallel met het integratieproces van de arbeidersbeweging in de respectieve vaderlanden, het bekomen van politieke en sociale rechten, waardoor ook een gevoelsmatige band ontstond. *Ubi bene, ibi patria*: het vaderland is daar waar we het goed hebben.

Tussen 1885 en 1914 ging niet alleen de nationale integratie van de BWP in opgaande lijn, ook de 'goede socialistische vaderlandsliefde' zat in de lift. Dat weerspiegelde zich vanaf 1895 in de veranderende opvattingen over de monarchie (de relativering van het republikeinse gedachtegoed), over het kolonialisme, over het internationalisme, over de nationale symbolen (de geleidelijke aanvaarding van de driekleur en van de Brabançonne naast de rode vlag en de Marseillaise), en over de landsverdediging (steeds minimalistischer voorwaarden tot deelname in plaats van de aanvankelijke eis tot volledige sociale en politieke gelijkheid).

Leidde deze geleidelijke integratie binnen het Belgische kader ook tot een gemeenschappelijk geloof in een 'Belgisch vaderland'? Volgens Van Ginderachter dus niet. De Gentse socialisten enerzijds, de Brusselse en Boreinse partijgenoten anderzijds bleken zich zeer vroeg met andere etnieën te identificeren en ze bleven dit tot 1914 vrij consequent, zij het met accentverschuivingen, volhouden. Treffend omschrijft hij dat als '*de versnippering van het rode vaderland*'.

Daarbij fungeerde de Belgische Revolutie van 1830 als een van de belangrijkste contrastthema's. Aan Franstalige kant werd die voorgesteld als een 'gestolen opstand'. Het ging om een proletarische strijd die door de burgerij was gekaapt en die men zich in de symbolische concurrentiestrijd en mythevorming opnieuw wilde toeëigenen. Dat leidde tot een eigen interpretatie van het Belgische discours: de Oude Belgen, 1830, Vlaanderen en Wallonië als kinderen van België, de roep van het Belgische bloed, de eeuwenoude strijd tegen vreemde overheersing... en de socialisten als de enige echte erfgenamen van de revolutionairen. Zo werd gereageerd op de beschuldiging van vaderlandsloosheid en van antipatriottisch verraad. Toch was er een belangrijk verschil. In de Boreinse federatie overheerste het beeld van het Gallische, Waalse, Latijnse België en van de Belgische Revolutie als een nationale (later 'Waalse') opstand tegen de Hollandse taaldwingelandij. Dat ging gepaard met een kritiekloze bewondering voor Frankrijk, een bijwijlen xenofobe afwijzing van Duitsland en de perceptie van de Vlaamse beweging als een vijfde colonne. Vanaf het moment dat deze laatste het ideaalbeeld van het Franséentalige Belgische vaderland ondermijnde, werd als terugvalpositie overgeschakeld naar het wallingantisme en '*la patrie wallonne*', waarbinnen men over een antiklerikale politieke meerderheid beschikte.

De Brusselse federatie, op de groep rond Camille Huysmans na (vanaf 1903), identificeerde zich eveneens met de Belgische etnie. Vanuit haar taalgemengde en hoofdstedelijke functie wierp ze zich echter meer op als de behoeder van de Belgische eenheid, bedreigd door flamingantische en wallingantische kritiek, zij het met

meer begrip voor de Vlaamse taaleisen, zeker in het parlement. Zij begon steeds meer de eeuwenoude eenheid van de Belgische natie te beklemtonen, terwijl ook enigszins de idee van België als kruispunt van Germaanse en Romaanse invloeden leefde. In de Brusselse praktijk werkte ze echter mee aan de verfransing en verwaarloosde ze de Vlaamse propaganda.

Groot was het contrast met de Gentse federatie en dat is een van de belangrijkste vaststellingen van de auteur. De Gentse federatie zou de Belgische Revolutie niet proberen te recupereren, maar deze voorstellen als een ongelukkige broodopstand die door de katholieken was misbruikt om zich van Nederland af te scheuren. België werd gezien als een spijtige kunstmatige constructie, die niet correspondeerde met haar Groot-Nederlandse visie. Het geloof in een Groot-Nederlandse culturele en etnische identiteit ('eenheid van taal, ras en stam') zou tot 1914 redelijk constant blijven. Vanaf het begin impliceerde dat de erkenning van een Vlaams volk en van de aanwezigheid van twee 'rassen' in België. Zij identificeerde zich in haar propaganda dan ook niet met België, maar met Vlaanderen. Zij beriep zich op het middeleeuwse Vlaanderen en op 1302, met zijn eigen invulling zoals de klauwaards als de eerste socialisten (klasse versus ras). Zo opende het allereerste nummer van *Vooruit* op 31 augustus 1884 met een manifest tot de lezers: "*Werklieden van Gent, zonen van Artevelde...*" Of hoe men aansloot bij de romantiek van het ambachtelijke Vlaanderen (en dat instrumenteel ook bespeelde). Gent, graafschap Vlaanderen, Vlaanderen... de begrippen vulden elkaar blijkbaar aan. Kortom, de symboliek, het discours en de visie op het verleden waren bijna exclusief Vlaams en dus niet Belgisch. Als men gedurende lange tijd de nationale vlag en hymne verwierp, was dit niet alleen als burgerlijke symbolen (zoals in de Borinage en in Brussel), maar ook als Belgische symbolen. Daarnaast was er continue aandacht voor de Vlaamse cultuur. In die zin bouwden de Gentse socialisten, volgens de auteur, mee de Vlaamse verbeelde gemeenschap uit in plaats van die te bestrijden, zoals Leuvense onderzoekers poneerden. Daarbij waren ze zich scherp bewust van hun missie in 'arm Vlaanderen' en vertaalden ze het toememende ongenoegen van de Waalse partijgenoten op het electorale achterblijven van Vlaanderen ook als kritiek op hun intense propaganda-arbeid en voorhoederol, wat de eigen Vlaamse identificatie hielp versterken.

Het belette in Gent trouwens de permanente pleidooien niet, ook al vanuit een rationele analyse, voor de eenheid van het Belgische proletariaat en de gezamenlijke strijd binnen het Belgische institutionele kader. Terecht onderstreept de auteur het overwicht van 'klasse' op alle andere 'verbeelde gemeenschappen' in de partij, hoewel de communautaire spanningen vanaf 1907 hoog begonnen op te lopen. Ter verklaring van die laatste ontwikkeling had hij eraan kunnen toevoegen dat na de verkiezingen van 1912 de polarisering nog toenam omdat de eerste grote hoop op een nationale socialistische meerderheidsstrategie

in België – zij het dan nog via een antiklerikaal kartel – ijdel bleek. Daarna zou de beruchte brief van Jules Destrée inzake bestuurlijke scheiding volgen, al evenzeer gericht op het verkrijgen van algemeen enkelvoudig stemrecht voor mannen als op het stoppen van verdere Vlaamse eisen. Terzijde: de katholieke meerderheid steeg in 1912 niet van 6 naar 20 zetels (p. 308), maar tot 16 zetels.

Kortom, het zijn boeiende analyses omdat men nogmaals kan vaststellen hoe elites symbolen herontdekken en herinterpreteren (Anthony D. Smith) in functie van hun doeleinden en hoe mythevorming als wapen in de strijd wordt aangewend. Hoewel vormen van opportunisme en pragmatisme daarin niet ontbraken, spreekt de auteur van authentieke identificaties. Rond 1905, de viering van 75 jaar België, werd de Gentse federatie Vlaamser, de Borinage Waalser en Brussel Belgischer. De groeiende communautaire spanningen versterkten regionale identificatieprocessen. De Vlaamsgezinde socialisten begonnen hun inspiratie te zoeken bij Otto Bauer ('culturele autonomie' naar analogie met de denkpijles inzake het statuut van minderheden in de dubbelmonarchie Oostenrijk-Hongarije), terwijl de Boreins zich qua bestuurlijke scheiding door Pierre-Joseph Proudhon ('vrije federatie van volkeren') lieten inspireren. Opmerkelijk was ook het Gentse ongehoogen bij de discriminatie van Vlaamse migranten in Noord-Frankrijk en vanwege hun verwaarlozing in Wallonië, waar Vlaamse propaganda (verzorgd door *Vooruit*) blijkbaar meer werd gezien als een rem op snelle assimilatie dan op steun.

Ik wil eindigen met nog een drietal kritische bedenkingen. Vooreerst is er een merkbaar verschil tussen de analyse van de Gentse federatie in vergelijking met de Boreinse (ook al bij gebrek aan bronnenmateriaal) en de Brusselse federatie. De criteria die bij de selectie uit *Le Peuple* werden gehanteerd, zijn mij niet helemaal duidelijk. Bovendien is bij de inhoudsanalyse het verschillend belang van aan het woord komende actoren niet altijd goed aangegeven. Er is een verschil tussen de uitspraak van de partijtop of van een toevallige redacteur.

De vele bladzijden gewijd aan de houding van het Gentse socialisme ten opzichte van de Vlaamse kwestie en de Vlaamse beweging leveren maar weinig nieuwe inzichten op, behalve eventueel de meer flamingante periode van *Vooruit* in 1884-1886. Dat heeft ook te maken met de gehanteerde methode en met lacunes in de vraagstelling. Bij systematische analyse van *Vooruit* gedurende decennia was ook een kwantitatieve benadering mogelijk geweest om het belang te kennen dat door de Gentse socialisten aan dit thema werd gehecht en de fluctuaties daarin. Dat relativeert tegelijkertijd. Ik denk dat er een groot parallellisme met *De Werker* uit Antwerpen is geweest (verschijnend vanaf 1868), zeker tot 1894. Zelf heb ik de daar tot dan aangenomen houding in 7 kenmerken samengevat omdat hetzelfde stramien van argumentatie vaak terugkwam.⁶

6. H. Van Velthoven, *Een onderzoek naar de standpunten [...]*, pp. 7-13.

Vanaf 1894 evolueerde de Antwerpse federatie naar een actieve deelname aan de Vlaamsgezinde strijd, naar een flamingantisch socialisme, zonder nog langer het onderscheid tussen hoofd- en bijzaak, waarbij de taalstrijd wel degelijk als een aspect van de klassenstrijd werd gesteld. Het ging dus om een principiële en ideologische stellingname, die zou aansluiten bij de visie van Camille Huysmans. De auteur vraagt zich niet af waarom dit in de Gentse federatie (en vanaf het begin) niet gebeurde, zeker omdat men ervan mag uitgaan dat de partijtop dit blijkbaar bewust niet op die manier wilde accentueren.

Dat brengt ons bij het besluitvormingsproces in de Gentse federatie: de Gentse piramide met haar zuilnetwerken (waaraan de auteur weinig aandacht besteedt), bestuurd door een nomenclatura met Anseele als de patron, zoals dat uitmuntend door Guy Vanschoenbeek werd beschreven. Het is juist dat loutere steun voor flamingantische taalwetten niet het enige criterium kan zijn om de bijdrage aan de Vlaamse beweging te beoordelen, maar het blijft wel de belangrijkste parameter qua graad van engagement. Waar situeerde het Gentse socialisme zich dan als ook de beeldvorming uitgedragen werd door *Vooruit*? Was er een redactielijn en wie besliste daarover? Slechts terloops komen we af en toe te weten wie wanneer hoofdredacteur was. En hoe was de taakverdeling? In dat opzicht was er de fundamentele inbreng van Ferdinand Hardyns. Niet alleen was hij een 'flamingantenvreter', maar hij bleef decennialang en systematisch de betekenis van de Vlaamse kwestie minimaliseren tot een bekrompen taalstrijd. Dergelijke 'zeeverpraat' mocht de eenheid van de arbeidersklasse niet schaden. Men kan dit moeilijk beschouwen als een bijdrage tot de verbeelde Vlaamse gemeenschap. Bovendien bleek Hardyns niet zo maar een redacteur te zijn. Uit het standaardwerk van Vanschoenbeek⁷ blijkt dat hij van 1895 tot 1908 tot de nummer twee van de Gentse federatie opklom, als de ongekroonde *dauphin* van Anseele werd beschouwd en een der topbestuurders van de Gentse piramide was. Een gegeven dat de auteur onvermeld laat. Kreeg Hardyns dan van Anseele de vrije ruimte? Was de Vlaamse kwestie daar ook een vrije kwestie, zoals tijdens de periode 1903-1910 ook andere stemmen zich lieten horen? Was er een rolverdeling tussen Hardyns en Anseele? Anseele zelf nam een veel positievere houding aan, zij het dat de Gentse electorale context mee zijn strategie bepaalde en meespeelde in een aantal van zijn uitbarstingen tegen de flaminganten: zij hadden het proletariaat in zijn emancipatiestrijd niet gesteund en in blok waren ze eerst antisocialist en dan maar eerst Vlaamsgezind. Dat was ook de teneur van de in 1913 als brochure uitgegeven *Vooruit en de Vlaamse Beweging*. Deze artikelenreeks in *Vooruit* werd overgenomen door *Le Peuple* (!). Wat de auteur evenmin vermeldt, was de reactie van Camille Huysmans

7. G. Vanschoenbeek, *Novecento in Gent. De wortels van sociaal-democratie in Vlaanderen*, Antwerpen, 1995.

Een nieuwe hoop.

Toen Edward Anseele in 1894 in de Kamers van volksvertegenwoordigers de rechten der Vlaamsche taal verdedigde, klopten de herten van alle flaminganten van geestdrift. De opkomst der socialistische partij deed een nienwe hoop voor de oogen der flaminganten schitteren. De socialistische partij, die wilde en nog wil het monopolium der werkliedenbeweging bezitten, moest volgens alle gezond oordeel zich onmiddellijk aan het hoofd der Vlaamsche beweging stellen. Ten anderen, de eerste voorvechters der socialisten te Gent, waaronder Moyson, waren oprechte Vlaamschgezinden.

Eilaas, die nieuwe hoop heeft zich niet verwezentlijkt. Wel stemden Anseele en de Vlaamsche socialisten de Vlaamsche taalwetten ; maar verre van zich aan het hoofd der beweging te stellen, bespotten zij nog meer dan de hevigste franskiijons den Vlaamschen taalstrijd. Zij, die de werklieden over onzen heiligen strijd moesten inlichten, maakten de werklieden integendeel afkeurig van de flaminganten en leerden aan het werkvolk, dat de Vlaamsche taalstrijd voor hun stoffelijke verbetering niet het minste belang heeft.

De Gentsche Vooruiters in 1899.

In 1899 greep de onthulling plaats te Gent van het standbeeld van Willems. Den dag van het feest, op 27 Oogst 1899, verscheen Vooruit met een hoofdartikel : *Waarom wij ons onthouden.*

Wij lezen daarin :

- De Vlaamsche socialisten nemen heden geen deel aan de betooging Willems, gelijk overigens aan geen enkele manifestatie van het flamingantisme.

De Vlaamsche geschiedenis, de vlaamsche kunst, de grootheid van 't verleden, de roem onzer voorvaderen, de schoonheden onzer taal, dat alles is grootspraak, ijdele woordenpraal voor den vlaamschen boerenknecht en den vlaamschen wever.

Bladzijde uit Alfons Sevens, *De Vlaamschgezindheid en de Moed van Edward Anseele en van De Bende van Vooruit*, Gent, 1912. De Gentse onderwijzer en letterkundige Alfons Sevens, publiceerde de brochure nadat in oktober 1911 een masaal bijgewoond debat met de Gentse socialistische leider Edward Anseele op de valreep niet had kunnen plaatsvinden. Sevens was een radicale Vlaamsgezinde met een uitgesproken democratische en sociale reflex. Hij zou zich later sterk afzetten tegen het 'activisme'.

De brochure ontstond in een polemische en electorale sfeer.

[ADV, VBRB77]

in dezelfde krant. Hij noemde de beschuldigingen van Anseele een gevolg van een *“accès de mauvaise humeur”*. Na uitdrukkelijk te hebben gesteld dat Anseele en hijzelf het over de Vlaamse kwestie ten gronde eens waren, nam hij de verdediging van de meeste flaminganten op zich. Hij verwierp de stelling dat die er alleen op uit waren om de franskiljonse *classe dirigeante* door een Vlaamstalige te vervangen en dat die op rassenhaat aanstuurden. Om te eindigen: *“Les articles d' Anseele m'ont attristé, parce que notre camarade a été d'une grande injustice. Il a jeté l'anathème sur des hommes qui ont tout sacrifié pour sauver la culture d'une nationalité. Ils ont, comme de vulgaires socialistes, bravé la persécution (...) Je me sens solidaire de ceux qui m'ont précédé. Il se peut qu'ils aient commis des fautes. Nous en avons commis également. Mais leur cause est juste. Elle se confond en partie avec le but poursuivi par le mouvement socialiste. Je ne suis pas socialiste parce que flamingant, mais je suis flamingant parce que socialiste.”*⁸

De vrees van Anseele voor de loutere vervanging van de ene elite door de andere kaderde in de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Twee bedenkingen daarbij. Eén. De ideologische vernieuwing van de Vlaamse beweging rond 1900 komt bij Van Ginderachter niet aan bod: noch Julius Mac Leod, noch Lodewijk De Raet, noch August Vermeylen (in deze context) komen in het boek voor. Heeft *Vooruit* daaraan dan geen aandacht besteed? Dan zou dat op zichzelf reeds significant zijn. Twee. Het was toch ook belangrijk geweest om te vermelden dat de Gentse federatie in die materie geen voorloper was, maar zich in vergelijking met andere Vlaamse federaties maar eerst laat engageerde. Dat gebeurde wel degelijk onder impuls van Anseele, die bereid werd gevonden het desbetreffende wetsvoorstel in plaats van Huysmans te ondertekenen. Zijn discours in de Gentse federatie geeft mijns inziens zijn mening vrij goed weer: er niet voor warm lopen, geen hoofdzaak (dezelfde argumenten als in 1899), maar met een scherp oog voor twee nieuwe politieke gegevens: de kracht van de beweging en het gevaar voor de eenheid van het Vlaamse socialisme. Overigens deel ik de hypothese van de auteur dat de onderschikking van de flamingantische grieven aan het sociale programma niet zo betekenisvol verschilde van de situatie in de christelijke arbeidersorganisaties. Sterker, in vergelijking met de Gentse antisocialisten, komt Anseele er bijzonder goed uit⁹, om maar het belang aan te geven van met welke bril men kijkt.

Een laatste opmerking. Om een deel van zijn titel, *de vergeten geschiedenis*, te verdedigen, verwijst de auteur naar het selectieve geheugenverlies van de meeste socialistische voormannen na de Eerste Wereldoorlog. Daar valt veel op te zeggen.

8. *Le Peuple*, 10 oktober en 5 november 1913.

9. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, pp. 253-255; zie ook E. Langendries, *De weerslag van de Vlaamse Beweging op de Gentse politiek (1900-1912)*, UGent, vakgroep Geschiedenis, licentiaatsverhandeling, 1975. Terzijde: vreemd is het ontbreken in de bibliografie van het werk van P. Fredericq, *Schets eener geschiedenis der Vlaamsche Beweging*, Gent, 1906-1909, 3 dln.

Maar als ik me beperk tot de concurrentie tussen een Vlaamse en een Belgische identificatie, is het best August Vermeulen aan het woord te laten tijdens het Vlaams socialistisch congres van maart 1937: *“Wij voelen Vlaamsch eer dat wij Belgisch voelen. En als wij de Belgische eenheid willen handhaven, doen we dat veel minder uit gevoel dan uit koele beredeneering.”*¹⁰ Er is meer continuïteit dan men denkt.

De ‘vaderland’- dimensie beantwoordt aan een hedendaagse vraagstelling en zorgt voor een aanvullende diepte-verklaring om de uitgroei tot de communautaire tegenstellingen in de BWP te begrijpen.

Harry Van Velthoven (1944) is hoogleraar aan de Hogeschool Gent (departement Handelswetenschappen en Bestuurskunde) en lid van het Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij publiceerde over de Vlaamse en de Waalse beweging, over de Brusselse taalproblematiek, natievorming en sociale beweging. Hij verzorgde de uitgave van het Londens dagboek van Julius Hoste jr. Hij is sinds 2004 redactielid van *Wt*.

ABSTRACT

Brussels, Wallonia and Flanders at a time when the movement had lost its international-revolutionary paradigm 'without a fatherland' and had incorporated itself completely into the Belgian framework. Moreover, the two most important socialist strongholds in Flanders, Antwerp and Ghent, developed a different chronology regarding their view on the Flemish Question as an emancipatory phenomenon.

Van Velthoven (Harry), De versnippering van het rode vaderland, in: *Wetenschappelijk tijdschriften*, LXV, 2006, 2, pp. 122-133.

Harry Van Velthoven, *The disintegration of the red fatherland*

In an extensive review-article following the publication in 2005 of Maarten Van Ginderachter's *The red fatherland: The forgotten history of the divergencies between the ethnic communities in Belgian socialism before WWI*, Harry Van Velthoven depicts the different ethnic identifications made by socialists from